

ABLONCZY LÁSZLÓ

*Évszakok**Tavaszi vonulások*

„Nagy súlyos álmok kiterítve lenn.”

(Ady)

IVALDI három hegedűvel, allegrettós diadallal, lélekújító mámorban hírelt a tavasz ébredését; Visegrádnál a Duna fölött az ég esőt ígérően fátyolozza a tájat. A Városkapun át érkező látogató széttekint: torony, várpalota, villák, öreg lakok sorában Visegrád évezredének rétegei, időleletei tárulnak elé. S mint a Szentgyörgy-pusztai családi fészekből be-bekukkantó Jékely Zoltán írta: „Rég elporladt inas kezek, / kik nagy köveket véstetek, / sziklába útátatok, / ó, hogy-hogy el nem vástatok?” (*Visegrád kövei közt*).

A százados kövekkel az emberi lelkek sem vástak el.

Kalaposan, kosárral és kapával a kezében tipeg elő az időből a világsi harc-megadó: hosszú, 1916-ban bevégzett estéjét élte itt Görgey Artúr. Aki István öccsének szomszéd telkeire is át-átbujdosott, amikor tüntető diákok vagy kellemetlen látogatók ígérkeztek. Homlokán függő lepedővel a mostani tavasz azt harsonázza: Görgey villája eladó! „Élő vértatú” – mondta Móricz Zsigmond, aki életrajzát készült megírni. Drámáját Németh László is akként hangolta, miként Görgey emlékiratában és annyi kései látogatójának is érvelt: méltatlan az árulás vádja, ám gyalázása az elbukásban a reményt és önbecsülést éltette a nemzetben. Ahogyan sorsáról ítélkezve az 1967-es ősbemutatón oly megrendítően, maga elé tekintő tűnődéssel, valósággal sóhajtotta Bessenyei Ferenc a Madách Színház színpadán: „...lassan a belátás, igazságszeretet kicsiny szektáját választhatja le egy kissé szószátyár nemzetből. S ez nem utolsó szerep: a nemzetet szerencsétlenségünkkel gondolkozásra s önismeretre tanítani” (*Az áruló*).

(*Görgey Artúrral a komor ég alatt se boruljunk aradi gyászba, inkább az 1849-es Tavaszi hadjárat győzójéről beszélünk, s arról, hogy századok folyamán a szelíd vonulások népe is letünk. '48 március 15-én, aztán 1956 októberének ama dicső napján a lengyelek iránti együttérző menet úgy tüzesedett forradalommá, hogy az ávós bestiák lőttek a tüntetőkbe. Vonultunk később változatos szándékkal és elszántsággal; asszonyok a szabadság gyászában 1956 decemberében; a hetvenes években Kossuth Lajos és Gábor Áron üzenetét visszhangosítva, amikor a kádári-aczéli kopók hajszolták, ütlegelték a fiatalokat a főváros utcáin. Később vonultunk, hogy a falurombolás elleni jankiáltásba fagyasztva erdélyi bonfitársaink sorsát is visszhangozzuk. És vonultunk, hogy az ámulatós Dunakanyar megtartassék; és 2006. november 4-én vonultunk némán fáklvás tiltakozással az október 23-ai bestialitás ellen. Említettük, idén január 21-én pedig a hazai rágalomfelügyelőknek, Európának és az Egyesült Államoknak a szennyáradat ellen sok száz ezres méltóságzarándoklattal válaszoltunk. A vonulások változatosságában március idusán a szabadság mindenkori öröms lege' Varsóból érkező áramlattal is erősödött: több ezer lengyel látogatása, menete, öröms szíviuteme megerősítette összetartozásunkat. Egyik szervezőjük, kedves barátunk, Konrad Sutarski, akinek Kettős hazában [Magyar Napló, 2005] című*

kötetét olvasgatom. Szép szavak, történelmi hivatkozások százados távlati helyett az ő csöndes és szívós kötődésének és munkálkodásának erejét kémelem a sorok között. Verseit lengyelül írja budapesti lakosként is, s az ő emberi, poétai rangját jelzi, hogy mások mellett Wéöres Sándor, Tornai József, Csoóri Sándor, Kovács István fordította. Életművének másik fejezete: évtizedek óta lengyel művésztsársainak alkotásaival tágítja szellemi égboltunkat. „...nem vágyakozom utánad hisz messziről is mindig veled vagyok / ebben a másik hazában / melynek illata mint a tiéd bár ő nem te vagy” – üzeni Napod című versében Konrad Sutarski, aki a hazai Lengyel Kisebbségi Önkormányzat mindennapi gondjai mellett albumok, történelmi munkák szerkesztésével is közös ügyeink, összetartozásunk örökös robotosa. Amint idézett versének fordítója, Cséby Géza is, aki szellemútjain Keszthely és Hévíz tájait, hagyományait Varsóig tágítva járja. Eltékozolt ajándék (Zmarnowane dary. Kaposvár, 2003) címmel például két nyelven adta közre a lengyel költők antológiáját. S hogy minő elrendelészzerű ragaszkodás munkál Cséby Gézában, az Sors-címerkép (2009) című könyvéből is megvilágosodik. Szabadságküzdelmek, száműzetés, bolyongás – a szenvedés megannyi változata: az életért és egyben a nemzetért. Hatalmas kutatómunka, történelmi események összefüggésében és filológiai tisztázó folyamatok nyomán Cséby Géza családjának másfél százados krónikáját beszéli el. Amelyben idézi Csanádi Imre 1940-ben Zámolyban írott Lengyelek című versét is: „Sapkájukat szemükbe húzva, / vonulnak toprongyos csapatban. / Idegen zápor vág nyakukba. Idegen ég villáma csattan. / Ázott arcukra lárva dermed: / borostás, egykedvű komorság. Vonszolnak egy végzetnyi terhet: volt egyszer, hol volt, Lengyelország.” Cséby Géza több nemzedékes családi odüsszeája megrendítő szikárságában is arról beszél, hogy ősei, szerettei a Volt őrzésében, az örök honkeresésben soha nem adták fel a szabadság eszményét. Párizstól Szibériáig számkivetve, később a Pitsudski Légióban vagy a Gestapo áldozataként Varsóban és az auschwitzzi haláltáborban a végzetnyi terhet, a haza álmát is örökösen cipelve a család és a nemzet együtemű szívdobbanásában éltek. S micsoda kalandos sors a szülők találkozása! Nagymama és leánya 1940. szeptember 20-án Rabónál lépték át a magyar határt, s elébb Leányfalun éltek, szívesen kirándultak Visegrádra is, majd 1940 júliusában Keszthelyre, a lengyel menekültek értelmiségi táborába kerültek. És Halina Waroczewska, egykor a varsói Pénzügyminisztérium Kincstárvédelmi Osztályának sugárzóan szép munkatársa és Cséby Géza gyógyszerész egymásba szerettek, s eljegyezték egymást. Ám a történelem villám- és viharvert terepén idillt nem remélhettek. A völgyényt a frontra vezényelték, a menyasszonyt bonfitársaival a Bécs közeli Strasshofba meneteltették. Újabb lágerélet következett, amelyben a lengyel voltuk súlyosbító ténynek mutatkozott, s nemcsak a német, hanem a Vörös Hadsereg előtt is. Halina egy kis cukroszsákkal, mint életmentő csomaggal, anyjával hazakínlódta magát Varsóba. Abonnan, újabb titkos hadműveletek nyomán Krakkóban tehervonatra kapaszkodva, visszajutott Magyarországra. S majd a nyugati táborból hazakerült Gézával miként kezdhették el páros életüket, az már az új világ kelet-közép-európai eposzáinak újabb fejezete. Történelmi munkák, levéltári kutatások gazdagságában kelet-közép-európai dimenzióban lengyel és magyar sors máig hatóan így fonódik egygé. Amelyben Keszthely, egykor a bujdosók menedéke, közös hazává emelkedett, s az idő tisztító és szépítő ereje folytán ifjabb Cséby Géza teremtő munkája által a két nép helikoni ligetévé is nemesedett.)

A VISEGRÁDI NÉGYEK 1991. február 15-én még hárman valának – ez is egy örkenyi egyperces. Az újkori találkozón, az 1335-ben Károly Róbert magyar, János cseh és Kázmér lengyel király gazdasági, politikai, katonai egységét idézve, Walesa, Havel és

Antall József határozta el: összehangoltan alakítják Európával formálódó kapcsolatukat. S mint annyi más, XX. századi abszurditásként, a párizsi „békeszerződés”-sel mit sem törődve, a visegrádiak társasága az önállóvá kreált Szlovákiával négyült 1993-ban. Magyarai dermedtség – itt és ott is; és nem kérdeztük Európától: talán a csallóközi vagy a mátyusfalvi magyarság nem illetékes szabad holnapját illetően? Amúgy egy-két napos díszétkezésekkel és sajtómosolygásokkal nem sokra haladtunk az elmúlt két évtizedben. Vaclav Klaus különben is járta a maga útját – tán igaza is volt... Az Európai Unióban a közös anyagi, így együttműködési előnyök és kényszerűségek ugyan hozománnyal is jártak, de addig nem jutottunk, hogy a csehek és a szlovákok a benesi kollektív bűnösség vádját semmissé nyilvánítsák. Az Ipolyon sokasodhatnak a hidak, de Esterházy János dolgában is a cinizmusig menő az elutasítás. Náci fogantatású ország (1939. március 14. 12h 7’) emlékezetét persze zavarja, hogy a szlovák törvényhozásban egyedül a máig kollektív bűnössé rágalmozott nép képviselője nem szavazta meg a zsidóság üldözését. Március 18-án délelőtt a Szép utcában, az egykori Lóverseny Klub székháza falán elhelyezett Esterházy János-emléktábla koszorúzása, majd az ELTE-beli ünnepség is kifejezte: áldozatos sorsa a jelent is nyugtalanítja. S aztán nézhettük este a köztétét, és olvashattuk másnap a polgári lapokban az MTI Hírcentrumának silány tudósítását: akár a bolsevik időkben. Egy koszorúzási pillanat, majd Németh Zsolt államtitkár mondatnyi idézése, mely Wallenberg sorsára utalt. De hogy Csáky Pál milyen megrendítő mélységben beszélt a szlovákiai választási kudarc tényeiről, a híradókban és az újságokban szót se érdemelt. Amint az Esterházy-díjjal kitüntetett komáromi iskolaigazgató, Dolnik Erzsébet sem, aki azon kevesek egyike, aki a kisebbségi sors intézményes küzdelmét is vállalja. Mert egyre sorvad a bátrak csapata. S a számbeli fogyatkozás és a lelki erózió okainak sorában Csáky Pál hökkenetes ténye: felmérés szerint sehová nem tartozónak háromszáznolcvanezren vallották magukat Szlovákiában. És javukban magyarok az önkéntes sehonnaiak.

(Negyven esztendeje talán, egy Kossuth Klubban rendezett felvidéki irodalmi est után Czine Mihály autóbuszra vezényelte a társaságot, hogy némi nedűvel is megerősítsük az összetartozás gondolatát. Egy kiváló költővel rázódtunk a jármű tatjában, s dermedten hallgattam az Új Symposiumon felől exportált elméletét, miszerint a szlovákiai magyar irodalom független a magyarországitól, mert ők Európára tekintenek. Elővillant bennem a történet azért is, mert minap egy hazai kitűnő kutató legyintett kérdésemre, midőn munkája felől érdeklődtem. A nincstelenséget is vállalva, évtizedek óta a szlovákiai magyar kultúrtörténet, politika és irodalom kérdéseit búvárkodta, és adta közre kitűnő tanulmányokban és könyvekben. Legyintett, s csak szavakban és töredezetten válaszolt, mert a fájdalom és kudarc érzése dermeszti: túlnani elsilányodás és közöny légkörében fölöslegesnek érzi magát és munkáját. Kedve és ereje elfogyott.

S aki még nem fáradt el? Másutt is és biteles személyeknek illő volna alaposan méltatni Márkus Béla két munkáját a Madách-Posonium kiadásában. Dobos László (2010) és Duba Gyula (2011) életét és munkásságát beszéli el olyan magyarság-kisebbségtörténeti készséggel és egyben filológiai-esztétikai alaposottsággal, amely ebben a dült irodalmi életben kivételes és példát is jelenthet[ne]. Mert a művek mély ismeretében, a közügyi, irodalompolitikai széljárások közepette, a bolsevik zsarnokság lélekverejtékes évtizedeiben, a kollektív megmaradás harcaiban világítja meg az írói törekvések nyomorúságát, esendőségeit és érdemeit. Abban is példászerű Márkus Béla páros portréja, hogy egyenesen, világosan és magyarul ír; folény- és fellengzős-, teóriamánia-mentesen véleményez; szeretettel áthatott szigor hatja át munkáit. A gyermekkor, az otthon emlékeim, a poli-

tika és a történelem változásainak esztétikai lenyomatait is rögzítve, az írók személyes sorsára is figyelmeztet. Dobos László: a Magyarok Világszövetségének alelnökeként „a lelkesedéstől a kiábrándulásig” jutott. „A kiváló közös program után a személyes megszegényítésig.” Duba Gyula esetében pedig „...az indulat határtalan, az elfogultság hagyományozódik” – mondja Márkus, midőn Duba elismerésének Krausz Tivadar-i történetét felidézi. S hozzá már tárgyyszerűségében is ironikus Duba azon halhatatlanulása, miszerint az újabb akadémiai sorozat magyar irodalmat tárgyaló könyve már említi a harmincbét kötetes író, a Vajúdó parasztvilág szerzőjét. Ami jó hír a korábbi kézikönyves közöny ellenében, de Pozsonyra és a jelenre tekintve aligha: eddig felvidéki szellemtestvéreink két kivételes írójukat annyira nem méltányolták, hogy a róluk szóló könyv(ek) bemutatójával megtiszteljék a szerzőjüket is.

Vajúdó magyar világ... – Erdélyben se másként. Tőkés László végre elégedett lebet, amint a hazai polgári lapok is diadalmasan jelentették: nagyot bukott az RMDSZ, mert hogy a kormánnyal tisztségeit is elvesztette. S az új román kormányfő bejelentette: első rendelkezésük a marosvásárhelyi magyar orvosi egyetem alapításának visszavonása, s azonmód a magyar prefektusok megbízatását is megsemmisítik. Vajon, ha nincs kormányon a magyar párt, ugyan elérte volna az iskoláügy és más kérdésekben az engedményeket? Soba. Csöndesebben Bokros Lajosról, mert Tőkés Lászlónak, aki kilépett az RMDSZ-ből, illetett volna EU-s mandátumát is visszaadnia. Folytonos ügynöközéssel és bolsevik jelzősítéssel fáradhatatlanul tündököl, miközben a Sütő András és Csoóri Sándor nevével jelzett Világszövetségtől (1996; 2000) kezdve szívós, mániákus önszeretettel darabolja a magyarság küzdelmeit. Pál apostol a versengés ártó voltáról ír a Korintusbeliekhez, s kérdezi: „Vajjon részekre osztatott-é a Krisztus?” (1/13) Sütő András a kisebbségi sors képviseltének egységét is hasonló szentségnek mondta, s lett Tőkés szidalmazottja, mert holtáig az autonómia jogainak kivívását csak összefogással látta megvalósíthatónak. Most ott tartunk, hogy a demokrácia erdélyi bajnokágában már semmiben sem értenek egyet a romániai magyar pártok, a kormány és az itthoni polgári médiumok is zavarban: ki az „igaz magyar”, nemzeti párt és vezér Erdélyben? Ősszel a választások idején aztán meredhetnek a kudarcban, és egymást vádolhatják. S ha így történik, már nem is képzelem, hogy Markó-főbírájában Tőkés László pedig prófétálja: pártja antidemokratikus összeesküvés folytán nem került a bukaresti parlamentbe. Önfeldarabolásunk történetébe, a megosztás és a hazudozás drámája: újabb változatok Az ugató madárra és a Balkáni gerlére [Sütő András]. Amúgy pedig, a Bugár-féle bidverés [? – pallónak is alig való] nyomán Felvidékre Arany Jánossal visszatérve: „Keserves kacaj lőn Nagyida...” [Nagyidai cigányok].)

MÁTYÁS király kolozsvári lovas szobrának babéros fejmása, Fadrusz János jóvoltából, a Fő utca bejáratánál köszönti a Visegrád-járót; eladó porták, üres telkek mellett is elhalad, aki maradék palotájának látását kívánja. Elsőbben is Schulek Jánosé az érdem, aki lankadatlan nyugtalansággal kereste, kutatta a jeleket, vizsgálta a köveket, hogy a múlt darabjaira találjon. A királyi kápolna 1935-ös felfedezését követően fülkék, boltívek, vörösmárvány töredékek heroikus gyűjtése és rendszerezése folytán körvonalazódott Mátyás atlantiszi palotája. Amely Károly Róbert jóvoltából a XIV. század elején formálódott királyi udvarrá. Termei, külleme francia és olasz mintára pompásodott, s noha 1330-ból Zách Felicián árnya is kísérti a romokat, emlékezzünk arra inkább, hogy Ulászló lengyel király tiszteletére Zsigmond császár óhaja szerint szépítették a folyosókat és a díszudvart. S a lengyel uralkodó fél éves vendégségének magasztos pillanataként visszakarta az 1370-től Visegrádon őrzött lengyel ékszereket. Ha már Ulászló örömét idézzük, említsük meg, hogy Mátyás 1463-as koronázását követően kis idővel

a királyi ékszeret a megerősített Fellegvárban helyezték el. Amely visszakerült, mert-hogy innen 1440. február 20-án, farsang napját követő szombat éjjelén az özvegy Erzsébet királyné megbízásából első udvarhölgye, Kottaner Jánosné „Isten segítségével” mai tolvajoknak is imponáló szervezettséggel a koronát kilopta a Fellegvár lakattal és pecséttel zárt szobájából, és 21-én estére Komáromba vitte. Ahol épp ez órákban Erzsébet megszülte gyermekét, akit Székesfehérváron V. Lászlóként így megkoronázhattak.

Mátyás lengyel diplomáciájáról: királyuk ellen tüzelte a lengyel püspököket, ám Galeotto Marzio arról is tudósít, hogy a lengyel követeknek kivételes voltát azzal igazolta, hogy belátta tévedését. És mosolyos fordulattal okolta fondorlatát: „Én, mint ifjabb, Lengyelország királyát követem e dologban mint mesteremet úgy, hogy mint tanítvány tanító ellen fordítottam vissza saját fegyvereit...” Azért ne hevüljünk addig, hogy Mátyás magyar–lengyel barátságára alapozzuk a jelent. Mert Thuróczi János uram krónikájában emlékeztet: változatos ármányok egyikeként a magyar urak Kázmér király azonos nevű fiát akarták trónra ültetni, elűzve Mátyást. Aki viszonzásként „nagy számú magyar sereget küldött Lengyelországba; nagy hadi zajjal, gyűjtogatással, sok fosztogatással súlyos büntetést mért a lengyelekre az elkövetett gyalázatért”. Később folytatódott a megtorlás „szélszűzhez hasonló kalandozásokkal zaklatta Mátyás király úr a lengyel királyt”, ami „tűzzel-vassal” való pusztítást jelentett. Mellőzzük a török, cseh és német császári terepen vívott sikeres és kudarcos diplomáciai és harci műveleteket, mert Cs. Szabó László kitűnő esszéjében (*Megváltás a legendában az Őrizők* című kötetben) megjegyezte: háborúit, harci akcióit követni „egyszerűen végkimerítő”. Bizalmasai se követték esze járását és terveit; Mátyás váltogatta is őket; büntette, majd újra kegyébe fogadta. Küldetéses emberként „megszállottan hitt óriási átmérőjű közép-európai politikájában, úgy érezte: Isten által kijelölt úton jár, az egyedül üdvözítőn..., amellett köröm hegyéig erőszakos természet, zsarnoki alkat volt”. S azt is kifejti Cs. Szabó: ne révüljünk el a mátyási időben, mert „Buda, Visegrád, szépségre fogékony néhány főúr vára, tudós és gazdag főpap székhelye sziget itt, sziget ott, s együttvéve az olasz reneszánsz tiszta tükrre Közép-Európában.” Beatrix érkezésével szellemi, művészi lelki ihletével is erősödött Mátyás tekintélye; hazai kőfaragók és olasz mesterek serege Chimenti Camicia irányításával reneszánsz fénybe emelték a visegrádi palotát. S a pápai legátus 1483. október 25-ei látogatásáról így kezdte beszámolóját: „Kelt Visegrádon, a földi paradicsomban.”

(Egykor Alföld-pártiságát odahagyva, tüskés bokrokon, bozótosokon át barátaival Petőfi is felkímélte magát a hegyre. Széttétekintett a magasból és ámulva kérdezte: „Ki mondja meg: Visegrád táján / a déli napfény / Nem a nagy Mátyás bósi szelleme?” (Visegrád táján). Most a romokból újjáépített Fellegvár-kiállítás idézi a múltat, a bejárati udvaron a gyermekek lovgalással is képzelhetik a katonai játékot. Bolyongok a falak között, tűnődve az Igazságos paradicsomának földi természetén. Ami kegyes és zordan ítélkező természetét egyként kifejezte: így például ármány folytán nevelőjét, Vitéz Jánost a Fellegvárba záratta 1471-ben. Dicsérettel szól a krónika arról, hogy Mátyás a törvénykezés gyakorlatát átszervezte, s a korábbi gyakorlattal ellentétben folyamatosan működött a bíraskodás. Am a tekintélyesebb urak a személynői bíróság ítéletét nem fogadták el, és ragaszkodtak a király személyes döntéséhez. Századok emésztő küzdelmeiben az annyiszor lerombolt, szétlőtt, felgyújtott s megújított falakról a Dunára tekintve, képzelet-ladikomat a jelenbe és Győrig úsztatom. Talán az Igazságoshoz eredménnyel fellebbezhetnének; mert az ottani tábla a Marian Cozma bestiális megölését [az ügyész bikkfa poézisével: a „szúrások leadását”] bagatellizálta. A bíróság független, a felháborodás pedig or-

szágos. Szakemberek az eljárási hibák sokaságát sorolják. Ezek szerint a bíróság olykor az ügyektől, tényektől is függetlenül magát. Ahogy Kecskeméten az ifjú ballik, aki a miniszteri szobában hétfőnként szervezte a maffiahálózatot, de igazság óreit nem érdekelte a miniszterelnökké lett ámokfutó szerepe, s hogy a panamistának ki postázott ötvenmilliót – nyilván a hallgatásért. Fojtott felbáborodás hullámzik, mert a pity ügyek ezrei előírás szerint folydogálnak az igazság fórumain, de a nagy gazságokról verejtekező a hallgatás. Vajon, ahogy más minisztériumokban, a Beliügyben is két éve, azonmód rendteremtő tisztázás végett nem Pintér Sándor miniszternek kellett volna a műveleti hadoszlopok névsorát az ügyészség és a bíróság rendelkezésére bocsátania? Sok a volt rendőrtárs, barát, ismerős – ezért az előkelő távolságtartás? Így persze nincs rendőrhiány. Gergényinek és társainak a felvétellel bizonyított hazudozásait is a néma cinkosság fedezi. Miért, hogy még mindig a Hír tévé nyomozza a bestiális ütlegelőket? És a törvénytelen séget fedező bírók és ügyészek függetlenségét az Európai Unió követeli? Avagy az Egyesült Államok? A pécsi, baranyai rendőrséget és a felsőbb vezetést is érintő bűnügyekről a Hír tévé már sagát készített, az országos vezetésben pedig nagy a némaság. A Biszku-ügyben a fiskális játék balekjai vagyunk. S ami Debrecenben a képviselőasszony gyilkossága körül esztendőök óta történik, az egy moliére-i komédia névóján is gyöngécskén beszélhető el. S a földalatti botrányától a BKV-panamák felelőseként vajon nem legalább előzetesben hűsölve írhatná alá Demszky Gábor a Mi vagyunk Európa című internacionalista hírlevelet, élén Daniel Cohn-Bendittel. Demszky és Magyar Bálint Európa-mániájától a haza már megmenekült! Most Európát akarják megváltani... – próbaédennek F. Hollande Franciaországát javaslom.

Az igazságszolgáltatás pedig független – és olykor alkalmatlan. Az ítélezők nem nyilatkozhatnak, de az ügyvédek bármikor; a pubiszemüveges például, egykor szocdem kudarcos, aki a kolontári gátszakadástól kezdve csepeli bolsevik maffiáig annyi alvilági bűncselekmény védőjeként képtelen szempontok özönével betente körbepanizhatja a televíziókat. Neki ingyen reklám – a néző pedig kóvályog az eliszaposított események tényeiben. És főként az igazság távlatában. Vizsgák, ellenőrzések rendszerét említik az igazságügy felső vezetői, én pedig legendásító kedvvel el-elidőzőm Mátyással Kolozsváron, aki Heltai Gáspár fabulája szerint próbatételében elbuktatva, a bírót azonmód elcsapta.)

Ahogy Kolozsvárott a hatalmas kompozíció, úgy Visegrádon is Fadrusz mester Mátyása moccanatlan, korszakos voltát az idő igazolja: mert a Szellem szakrális erejével olykor még a Rontás démonát is uralni tudja. Ahogy a nácik nem merték felrobbantani a Notre Dame-ot, a román tajtékos nacionalisták ugyan táblázták, románul feliratozták, máskor szalagozták, de legfeljebb a körötte való földtúrásig, hivatalosan szólva: a „római leletek” kutatásáig merészkedtek, és paravánnal takarták el Cluj-Napoca főterét. De nem darabolták fel és nem tüntették el mint magyar szobrok százait 1919, majd 1944 után. A pénzügyi tételek fölött ugyan vitázik a két állam most tavaszon, de tény: mögötte a Szent Mihály-templommal, az 1902-ben avatott, tavaly magyar és román költségvetésből hatszáznyolcvanezer euróért felújított, megfényesedett Mathias rex Magyar Balázs hadvezér, Kinizsi Pál temesi bán, Szapolyai János nádor és Báthory István erdélyi vajda társaságában remélhetően tovább őrizheti a kincses város századait.

(A XX. század a halhatatlanságot már erősebben kikezdte, különösen a politika laposában. Párizsi és moszkvai útja között ideiglenesen bazánkban tartózkodó Szócs Géza [még] államtitkárként nyilatkozta: Károlyi Mihály „Trianonhoz vezető politikája” folytán kérdéses személy. Az első [nép]köztársaság elnökének szobrát eltávolítandó, jámbor polgári hírlapírók is hasonló érvekkel fuvolóztak vagy éppen habzóttak. Parlamenti álmából birtelen ébredő Vitányi Iván

valami demonstráció kurjantotta: „Éljen Károlyi Mihály szelleme!” [március 26.]. Okok, felelősök árjában Károlyi baleksége a tragédiában is csaknem mulattató. Mert Károlyinak politikája sem volt, abogyan Bánffy Miklós plasztikus portréjában írta róla: „kurucos családi légkör”-ben nevelkedett, a vakmerőségig bátor ifjú, aki „...virágházi, a reális életre idegen körből. Ennyi fellengzős, részben sovén, részben világpolgári ideológiával, ilyen erőszakos és a maga útján mindennel szembezálló akarattal lépett a magyar politika porondjára.” Károlyinak, aki Tisza Istvánnal való párbajában is megszegyenült, további kórlapját is megfogalmazta Bánffy: a világhorradalom rögeszméjétől vezetettve dilettáns döntések sorozata folytán ment egyre „...elsodortatva hangzatos szólalmok által, saját szereplésének váratlan, meglepő és bódító volta által is...” [Bánffy Miklós: Emlékeimből – Huszonöt év; Polis K. Kolozsvár, 2000]. Károlyi erőtlenség, sodortatott ember; mosolyogtató személy volt az 1918. novemberi kezdetektől, hisz már ebben a hónapban a belgrádi fegyverszüneti tárgyalásokról hazatérve forradalmas, megváltó nimbusza összehuttyant. Károlyi élete alkonyán Vence-ben írott memoárjában „vádolja” magát erőtlenségéért, de nem a bolsevikok, hanem az uralkodó osztályokkal szembeni gyöngeségét okolja: „Soba nem került volna sor Kun Béla uralmára, ha én kíméletlenül leszámolok a reakcióval. Ha radikális reformokat léptetünk életbe, és erős kézzel letörtjük a jobboldalt, Kun Béla propagandája értelmetlen lett volna” [Hit, illúziók nélkül. Ford. Litván György. Magvető–Szépirodalmi K., 1977. A kiadás hamisításairól, pontatlanságairól Kende Péter összehasonlító tanulmányban számol be a párizsi Irodalmi Újság 3–4. számának irodalmi mellékletében A Károlyi-önéletrajz ügye címmel]. Azt is írja Károlyi, hogy a kommunistáknak nem adta át a hatalmat, hanem „fokozatosan a szociáldemokraták kezébe” engedte – akik őt megpuccsolták! Nyilvánvaló az ellentmondás, hiszen ha gyöngeségének politikai következményét maga is bevallja, miként lehet áldozat? Gesztusa a politika logikája szerint vezetői tehetetlenséget, végül is feladást tételez. Vörös grófsága aztán az emigrációban mutatkozott igazán; amit Bécsben és más nyugati városokban a magyar baloldal művelt, az előképe a mai történéseknek. Mert a kíméletlenség változatos műfajaiban szervezkedtek; az országomlásban Károlyi reménye az „újjaéledő Európa”, „»amely idejekorán közbelép« mielőtt a megvadult reakció egy újabb katasztrófába kergetné a világot” [Bécsi Magyar Újság, 1922. július 16.]. Mályusz Elemér A vörös emigráció könyvéből idéztük [Attraktor K., 2006] Károlyi sorait. S még tucatnyi más cikkére is hivatkozhatnánk, és hadi társától, Jászi Oszkártól kezdve a kommün bukott vitézeinek sorát említve, kisantanti és európai méretekben az ország bénításának hadműveleteit kezdeményezték. Károlyi Jászival diplomáciázott is, hogy a Népszövetség csak kemény feltételekkel segítse gazdaságilag összeomlott hazáját. Tönkretették az országot, büntetlenül továbbálltak, és a Rontás szellemét éltették a nemzetközi elvtársiasság jegyében. Károlyi emlékiratában arról nem értesülhetünk, hogy párizsi időzésében (húszas-harmincas évek) körútjain a francia bányavidékek magyar munkásait látogatva, gyakorta milyen tragikus eredménnyel profétált. Amelynek nyomán magyar a magyarnak feszült; mert Károlyi a francia állam és munkaadó elleni harcra hergelte a vendég munkavállalókat – a megveretésig, bebörtönzésig menően, s olykor lét- és családroppantó tragédiákat és kiutasítást eredményezve. Ma már dereng előttiünk: a Moszkvából Párizsba exportált Rákosi, Gerő Ernő, Gábor Andor és más elvtársak sugalmait követve uszította honfitársait és a mozgalmat. Jelek mutatkoznak arra, hogy Andrássy Katinka pedig KGB-vonalon erősítette a moszkvai vonalat. Találkoztam régi párizsiakkal, akik elmondták: gróf Károlyi becsületes, közügyekben dolgozó honfitársait megalázta, hiteltelenítette, hogy az Emberi Jogok Francia Ligájának magyar tagozatában is átvegye, átvegyék a hatalmat. Nem folytatjuk a tényeket: de boni és emigrációs életét tekintve Kossuth Lajos és II. Rákóczi Ferenc

közelében méltatlan Károlyi Mihály bronzba öntött halhatatlansága. Érzékelhette ezt egykor az alkotó, Varga Imre is; a tört ívű kapuzat alatt álló Károlyi rogyant alakjának ironikus voltát azonban bevült publicisták s az éberkedő politikusok észre se vették. S az is a gróf utóéletének komédiás jellemzője, hogy szobránál törös dzsekiben silbakolt a panamaművészet nagy jelöltje, egykori polgármester, aki jelmezét idővel csikosra cserélheti.

Károlyi Mihály, az 1918. november 16-án beiktatott elnök szobormásával csaknem egyidőben a III. köztársaság elnöke, Schmitt Pál pedig élő valójában távozott. Valamikori, politikai ambíciótól áthatott sületlen nyilatkozatait s közeli, ügyetlen fordulatait ne említsük, és másfél éven át lankadatlan és aggálytalan aláírói készségétől is tekintsünk el. Am az egykori doktori dolgozatíró mai döbbenetén ámulunk. Ha nem előbb, első szemináriumi dolgozata írásakor a diák megtanulja: a szó szerinti szöveget idézőjelben közli, előtte vagy utána zárójelben megnevezi az idézett személyt, majd a dolgozat végén a jegyzetekben számozottan vagy névsorban a forrásmunkák pontos filológiáját adja. Vélhetően, elnök úr megkésetten se értesült a szokásrendről, mert védekezésében a jóvábagyókat hibáztatta: nem figyelmeztették az idézőjelekre! Képtelen érvelés: hiszen ha egy szöveg idézőjel nélkül szerepel, tanára azt a doktorandus saját gondolatának tételezi, hiszen honnan tudná egy budapesti opponens, hogy a NOB lausenne-i irattárában elhelyezett tanulmányában mit írt Georgiev vagy akárki más kutató. Márpedig a 216 oldalból 199 lapnyi szövegegyezés plágium. Ilyenképpen elnök úr dolgozatírói tájékozatlansága nyomán még az is valószínűsíthető: „munkája” baráti alapon született. Jelentkezés és beadás között egy hónap telt el; így aki írta, sürgősen dolgozott, és könnyítette magát azzal, hogy idézetek nélkül adta át „művét” a NOB magyar bizottsága elnökének kezébe. S ha így történt – mi volt a köszönet formája? Jomagam például, baráti közvetítéssel, 1968 tavaszának egyik hétvégéjén 1500 forintért írtam Váci Mihályról szakdolgozatot a nyíregyházi főiskola egy általam ismeretlen magyar szakos levelezőjének. Özvegy édesanyám csaknem havi fizetését jelentette. Könyveket vehettem, és utazhattam Pestre színházakat nézni – így éltünk, ki-ki hajlama szerint a kádári fusi-időkben. Amelynek kis- és nagyiparosaira is emlékeztessünk: 1970 tavaszán a Nógrád című napilap ifjú munkatársa az ÉS-ből importálta Csoóri Sándor jegyzetét; 1973 júliusában a Kortársban Varga Rudolf Négykézlábra ereszkedve című novellájának eredetijét a Párizsban élő Nagy Pál írta Lőrincz Pál álnéven, és a müncheni Látóhatár közölte Malacok mennyországa címmel, majd 1964-ben a Magyar Műhely kiadásában Konzervgyárban címmel a Reménység, hosszú évek című novelláskötetében jelent meg 1964-ben. A Varga Rudolf bocsánatkérésével zárult történet finom, korjellemező fordulatait Nagy Pál emlékiratában dokumentálta [Journal in-time. Él[e]tem 2. Kortárs K., 2003, 305–309]. S egy piánóra csöndesített botrány tényeit nem találok Gyuris György A Tiszatáj fél évszázada, 1947–1997 című könyvében [Szeged, 1997]. Emlékeztetőül: a Népbadsereg irodalmi pályázatán első díjat nyert Sükösd Mihály Háy János a körletben című darabját Szegeden gyanútlanul közölték. A dráma igazi címe A hadgyakorlat, szerzője az egykor Kolozsvárott élő Deák Tamás volt. Lapított még az Írószövetség is; az aczéli pártvezetés kedves emberének lopkovicz hadműveletét egy zavaros ÉS-nyilatkozatnál többre nem méltatták. Csak suttogták írói körökben, főtebbiekből nagyonis hibetően, hogy angol tanulmányokat ültetett a maga nevére. Amúgy „kortárs”-i, modern időkhoz igazodó javaslatom: Elnök úr, mint a tudományos élet posztmodern alkotója, vétessék fel a Szépírók Társaságába, amelynek idézőjel és hivatkozás nélkül dolgozó szövegszabásait Berlinben és másutt kivételes íróként ünnepelek. Csakúgy, mint a füredi [kő]borlovagot, akinek ugyan eltűnt idézőjeltelen remekműve, de!, Zrínyitől tudjuk: az idő ósága nevel magas fákat, így semmi kétség: a dalos Marci [„Fő bort mérnek Füreden...] halhatatlanul.

Mintbogy a sukorói sötét ügyletek dolgában Kaunalakis, az USA nagykövetség tavalgy titokban érdeklődött sorsa felől, eljő az idő, amikor Hillary Clinton ajánlatára, a Charles Gatiról is világhíresült Hopkins Egyetem díszdoktorrá avatja. A magyar szakértőként megszólaló Fukuyama pedig megírja újabb korszakos munkáját A tudomány vége címmel...

KRÚDY GYULA Görgyéről szólva írja: „Az emberi emlékezések csodálatos országútján összekeveredik az idő, a múlt a jelenel.” Visegrád főutcáján se másként: lépteinket a kerítések mögöl fürtekben hajló lila orgonák virágozzák. A házak falára rögzített képes ismertető emlékeztetnek a városka múltjára: Metzker Károly jegyző úr egykor az egészségügy a dunai átkelés és a közlekedés patrónusaként került a krónikába; egy másik pillangós-játékos gyermeki rajzokkal díszített épület, óvoda, falán fotó és írás 1887-ből. Amely tudatja: Tabiczky Józsa, az első óvónő és Zoller Mária, Metzker felesége, a kicsinyek pártolója volt. Ligety Ármin orvos említése pedig a népegészségügy serkentője előtt tiszteleg: egy város szelleme, testi épülése polgárainak cselekvő ambíciója folytán emelkedik, avagy sorvad, ha a lelkek transzformátora kimerülőben. Amint a jelenben is: az öreg házak sorában egy újabb épület, a Mátyás Művelődési Ház ajtájának üvegére ragasztott cédula „szomorúan” tudatja: Visegrád város képviselőtestülete 2011. augusztus 29-ei ülésén úgy döntött, hogy a mozi 2011-es évre bezárja. Jelek szerint a 2012-es esztendőre is áll a határozat; benn a filmes tablón üveg alatt elfáradt képek; Sinkovits a Tizedessel, a *Körhinta* szerelmespárja, Soós Imre és Törőcsik Mari táncosforgatagos képe haláltáncos villanás; régi idők mozija! És a jelen? Szürreális kép: egy kisebb Püski Könyvesház fóliázott készlete őrizetlenül árválkodik a kövezeten. Üres az előcsarnok; emberi moccanás hangjait nem hallani, akár ingyen vihetném Csoóri Sándor, Csurka István, Sinka István és más kiválóságok műveinek halmaikat. Az épületes csöndben apokaliptikus fájdalom, szorongás: végkiárusítás utáni véghez, a lomtalánítás korába érteztünk volna? Eppen Mátyás városában? – képtelen vízió. Galeotto Marziótól tudjuk, hogy a palotáit ékesítő, könyvtárát gazdagító király étkezések alkalmával szívesen hallgatta a zenészeket, lantosokat, akik hősi énekekkel szórakoztatták a lakomázó udvari népséget. Bizonyára a király csodálatát zengték a muzsikások; s mint Cs. Szabó találóan írja: pompakedvelőnek született, és „Szívesen hallgatta, hogy ő párja nincs ember, de tudta mondás nélkül is, tehát illet hozzá az önpropaganda.” Benczúr Gyula nyomán művészei körében Mátyást még fényesebbnek látjuk, mint az igazságost, noha emlékére Visegrádon vásáros napokat, dárdás ví²-versenyeket rendeznek,

Újkori vásározás; a téren, átellenben üresen mered a játékok arénája és az ácsolt nézőtér, a játékok királyi párjának trónusa. Velencében hónapokkal hosszabbodott a farsang, mert álarc mögé bújhattak mindenféle vétkesek. Képzelem hát az újkori maszkabált, mert jokulátorokkal és közkomédiásokkal teli a haza. Forintos adományán vihogásával elől menetel a fő pénzügyér a kivételezett gyevi bíró maszkjában; a másik borostásan, nyúzott pulóverben a nyomormenet ripőkjeként tűnik fel; aztán egyenest Brüsszelből jön a gazdaságos, aki affektált mámorában közli a nagyérdeművel: „megszűnt a kettős mérce” (III. 13). Ámulatunk folyamatos: az amnéziás bolsevik panamisták csapatban vonulnak; a BKV-vezérek sikamlós ügyeit magyarázó „sóvívő” hölgyike most hajszínét váltva és újrafazonírozva a Médiahatóság ügyeit sótlankodja; a 2006-os rendőrbestialitás fő méltatóját 2007 tavaszán eltüntették, elmúlt a blamaidő, most újra előhúzták, és ismét a főrendőrségen járhatja száj-motorját. Biztosi maszkjában Európából

érkezik a parádéra a független honfi-biztos(?), aki a Marx szobrával ékesített egyetem tanáráként 2000 februárjában Jörk Haider párjaként piszkolta a magyar miniszterelnököt a *Le Monde Diplomatique*-ban. Lám, az önéletrajzát is lapról olvasó miniszterasszony mögöttes hasaló államtitkárral mint sűgőgéppel dolgozik, amikor a parlamentben választolnia muszáj. Alelnök úr hevűlt erdélyiségében nemzeti imádságunk bónuszaként énekelteti a Házzal a Székely Himnuszt – tessék mondani: a felvidéki, vajdasági, Kárpátaljai magyar az nem porlad? S alighanem a balkáni háborúban légnyomást szenvedett a tévékommentátor, aki közli a sorsos alternatívát: a miniszterelnök vagy Károlyi módjára áruló lesz, vagy a világ szorításában a tisztességet választva Teleki Pál sorsára kényszerűl. Harmadik út nincs, csak neki, a szovjetben végzett félművelt hargitai őrszemnek... Örökös farsangi forgotag – a száz éve született Örkény Istvánnal vigasztalódunk: összeomlás után sem reménytelen, mert: „egy romház kövein megjelent egy cédula: Hozott szalonnával egérirtást vállal özvegy Varsányiné”. Biztató a jövő azért is, mert a Varsányinének népe minden időben betölt egy ligeti majálist.

VÉRZIVATAROK pusztítanak Örkény István Pistijeinek változatos sorsában. Mátyás emlékművével átellenben álló villa bejáratának táblája is vérzivatar idéz. Miszerint: dr. Zsitvay Tibor (1884–1969) igazságügy-miniszter, képviselőházi elnök „Az elnyomottak, üldözöttek pártfogója és szószólója volt, aki a zsidó törvények parlamenti elfogadását ellenezte.” A Holocaust 60. évfordulóján avatott márványvéset is erősíti: az igazak kicsiny seregét minden településen és az országban számon kell tartani – a rettenetidők örökös mementőjaként. Ami emberi érzéseink mindenkori természetes megnyilatkozása-ként jelenti a törvényt, s nem az örökös gyalázkodás, a folytonos antiszemitázás a nemzetszennyezés kényszeres válaszaként.

(Éget az emlékezet ma is; micsoda magas hangon szabadult el a pokol 1990-ben a Dunába lövetésig menő rémlátásokkal; tornádó szabadult ránk fasisztoid voltunkról. Amely aztán Csoóri Sándor Nappali holdja körül tetőzött, s majd folytatódott változatos hadműveletekkel. Megéltük a Nemzeti Színház újakezdésekor is: 1991 őszén, amikor Vas István és Hubay Miklós pártolása is csaknem kevésnek bizonyult, hogy Ránki György betiltsa az Egy szerelem három éjszakájának bemutatóját. Miért? Az idős alkotó csacska érvei mögött bujtogatók lapultak. Aztán folytatódott az önüldözők akciója: Nádas Péter vonta vissza darabja előadásának jogát (1991. november), amikor a pécsi társulat vendégszínházát hirdettük; Mészöly Miklós pedig Az ablakmosóját helyezte anatómia alá, melynek történetét másutt megírtam. Alighanem Mészöly munkásságának mélypontját jelentette ama elbíresült antológia előszava, amely 1990 után alávaló tett volt a magyar értelmiség szétvadításában. Amikor 1994-ben fordult a politikai széljárás, akkor már a kormányig érő piszkolódo jelzőkkel akciózni, hangulatot kelteni nem lehetett. 1996-ban különös élmény döbentett rá arra, hogy az antiszemitizmus elleni harc kisajátítása politikai heccek stratégiájának szörnyű és alattomos hadművelete. Egy délután a Határ úton villamosra várva hirtelen erősítőből visszhangzó szennyes szöveg terítette be a tér szokott közmoráját. A tájékos hangforrás irányába indultam: tucatnyi bémész ácsorgó karéjában lapokból ismert, hírbedett figura, Szabó Albert ugatott. Kuncze Gábor rendőrségének egyetlen egyenruhását sem láttam. Ha hivatali tisztem nem fékez, odalépek, és ütessel viszonzom alja-prófétálását. Hőköltem más okból is; a gyanú is átvillant bennem: hogy a söpredékszonokot nem vezeték el, s beszélhet – ez titkosszolgálati hadművelet; hatását néhányan civil biztonságiak is figyelék a nagyérdemű körében. S emlékeztem egy neves fiatal színházi beszélőre is; aki a nyolcvanas

évek közepén egy bajnalban kollégiumába hazatartott, amikor a zsinagóga előtt a rendőrök rágalmozón rárontottak: ő pingálta a falon látható mocskos szöveget! Hiába tiltakozott, bevitték. A kádári–aczéli–harangozói belügyi sötét világ pofára esett: mert reggel már a színházból, tévéből ismert tanárok tiltakoztak diájkukért. Azonnal kiengedték persze; de ki tudhatná felderíteni, hány hasonló, „antiszemita” rágalomakció ürügyén szervezték ártatlanok megburcolását, csakbogy igazolják az antiszemita magyarság vadját!

Visszatérve az 1990 után időkre: a szólásszabadság ürügyén szervezett demokráciakomédia egyben igazolás külföldnek is: a náci szellem változatlanul súlyos romlottság a mai magyar társadalomban. Hogy a nemzetbiztonságinak mondott hivatal, éberügyi szervezetek Szilvásy Györgyig menően az uszítástól a megfélemlítésig milyen mélységig züllesztették a közéletet és a magyar társadalmat – erről, szakadozott tények ismeretében is erősebb a gyanúnk, mint ahogy beszélünk róla. Bizonyos: a madaras párt szárnyalását követő megsemmisítő alábullása nem következik be ekkora kudarccal, ha nemzetpizkolásban, örökös antiszemitázásban nem ily állhatatos. S az irracionálisig menően ma sem másként, de még erősebben – nyugati és amerikai érdekeltségi tájakon. Azért az mégis túlzás, hogy polgári kormányok idején naponta arra a rádióbírré ébredünk, hogy Heller Agnes és baráti köre hol s mely világban szidja az országot és népét. Mindenén túl, zakkános zavar is; de hogy nem unják a „mértékadó” nyugati lapok? Felháborodás és hőkönet már rég kimúlt belőlem; a kacagás is, helyette a sajnálat: boldogtalanok – még gyűlölködésükben is. Egy tízmilliósról ugyanaz a tucatnyi ember fasisztázik két évtizede. Ha már világhírű filozófusok, az arányérzékről is illő volna gondolkodniuk. S feltűnő: a kisebbségben élő magyarság annyi megpróbáltatását sosem visszhangozzák a nemzetközi hírharsonákban. Csak a rontás, a pizkolás – életprogramnak bámulatosan silány. Következményét látjuk: a Jobbik a Parlamentbe került. S most maradt a berlini, párizsi és az amerikai sajtó, brüsszeli parlamenti hisztériák mint végső harci állás. Szívós tervszerűséggel dolgoznak, s növelik a szélsőjobbot, és az önkudarcot tovább fokozva azzal, hogy hazai csődjüket is csak erősítik. Mert egységbe tömörítik a démoninak hazudott miniszterelnök szavazóit is.

De váltsunk egy más nézőpontra. A Jámbor Polgár tűnődésére, aki olvassa a híreket, s végső gondolkodói-emberi jóérzésében érteni akarja a világot; miként igazodjon el a hírek áramában? Minap a Haaretz baloldali izraeli napilap titokzatosan „tudományos”, tehát koncepciók adatokra hivatkozva közölte: európai összegzés szerint Magyarországon a legerősebb az antiszemitizmus, a sorban negyedik Franciaország. Hazai számadat ismeretlen, de azt tudjuk: az elmúlt években ezer francia telepedett le Izraelben.

Újságot olvasva, tévét nézve néhány tényről Jámborunk értesülhetett az elmúlt években. Lássuk sorjában!

Sharon, izraeli miniszterelnök mielőtt ma is tartó kómába zuhant, közölte: egész Európa antiszemita. A kontinentális rágalomban már fölösleges a részleteket osztogatni, véli Jámborunk, aki Nicolas Sarkozy köztársasági elnök, alighanem üzenetjellegű elszólásáról is hallott a hírekben: Netanjabu izraeli miniszterelnök hazudik, így vele megbízható egyezsége jutni reménytelen. Tény az is: 2002-ben és 2007-ben a francia elnökválasztás során több zsidó közösség a pusztulás drámáját súlytalanító szélsőjobb pártvezérére, Le Penre voksolt; mert programját moszlimellenesnek érezte. Idén, április 22-én, Marine Le Penre, árnyaltabb retorikával kampányoló leányára 6,4 millió francia szavazott. Jámbor médiafigyelőnk kérdezi: kettős mérce? Igen, Franciaországban a zsidó gyermekek és a szülő terrorista áldozata, nálunk a magyar rasszizmus dühöngésének jele az ártatlan cigányok életének bestiális elvétele. Jámborunk pedig azon tűnődik: hogybogy Kertész [Imre] és Konrád úr Berlinben, párizsi, amerikai lapokban

fáradhatatlanul retteg a hazai nácizmus erősödése folytán, ám soba nem féli a francia vagy német szélsőjobb veszedelemét? Berlin külső kerületében például egy falunyi söpredék uralja a sötétséget (BBC, április 6); avagy azon se háborognak, hogy a német titkosszolgálat is érdekelt abban a rasszista indíttatású gyilkosságsorozatban, amelyet egy bestiális gárda művelt. Ösztöndíjakat ontó házigazdákat persze illetlen sértegetni. A baza kibírja, s még haszna is mutatkozik – válaszul Petőfi vélekedését ajánlom az érdeklődők figyelmébe [A külföld magyarjaihoz].

Áprilisi bírádás: versében Günter Grass Izrael atomkészsültségét világméretű veszélyeztetettségnek minősítette. A német író persona non grata a zsidó államban, noha nem a népet, hanem államának politikáját kritizálta. Jámbor polgárunk okkal kérdezheti: végtére is ki az antiszemita? Aki például ártatlan palesztinok kivégzése ellen tiltakozik? Képtelenség. És mégis... Avagy a kettős mérce világtörvénnyé emelkedett, csak az ENSZ-paragrafusba még nem foglaltatott? Az izraeli állampolitika és a zsidó sors azonos volna? Ki mondja meg? Önjelöltek vagy pénzérdekelt öngazoló szervezetek privilégiuma a minősítés? Képtelenség; és kisajátítás, mondja Jámborunk tanácstalanul. Ugyanakkor az olyan sötét megszólalás, mint volt a tiszaezslári vérvád említése a Parlamentben, a „szólásszabadság” azonmódi felfüggesztését és büntetését is követhetné, véli Jámbor. Ahogyan a programos magyargyalázás is, bárminő politikai összefüggésben. S kinek van igaza, ki az antiszemita, amikor a zsidó szervezetek anyagi és egyéb ügyekben egymással tusakodnak? Gyáni Gábor nemrégiben tanulmányban érvelt [Helyünk a Holocaust történetírásban – Kommentár, 2008/3]: színvonalatlan a hazai holocaustkutatás. Tűnődik hát Jámborunk: az ügyeletes antiszemitázóknak nem volna hasznosabb kellő komolysággal elmélyülni a tudományosságban, és feltárni a múltbeli és jelenbeni kérdéseket? A megélbetsi antiszemitizmus egyre kevésbé hiteles az új évezredben. Mert a feltétlen Izrael barátságát is vállaló norvég tömeggyilkost bajos egyszerűen örültek vagy terroristának minősíteni. S hogy a világszerte ismert és becsült Johan Galtung, norvég „béke- és konfliktuskutató” is a kérdés méltó súlyú, sokszempontú tisztázását szorgalmazza, máris elnémító és piszkolódo világhórus kezdett koncertjébe. Jó bús esztendeje, amikor már tetőzött (és a tetőzés bús éve csak fokozódik) az antalli fasizmus, Sándor György megjegyezte: a politikai változásokkal nem lettek többen a zsinagógákban. A kilencvenes évek közepén a madarasok pártja tiltakozott a cigányholocaust ellen, utóbb már elcsöndesültek. Emlékezesek, tanácskozások, menetek korában a tegnapi rémségekre alapozottan üdvös volna a mai idők gyalázatai fölötti ítélezések szempontjait tisztázni. Így a világhórusban tanácstalan Jámborunk illetékesség dolgában Pál apostolnál keres megvilágosító gondolatot: „Mert nem az a zsidó, aki külsőképen az; sem nem az a körülméletés, a mi testen külsőképen van: Hanem az a zsidó, a ki belsőképen az....” (Levél a rómaiakhoz, 2/28–29).

Jámbor szemlélőnk tanácsolja: semmi háborgás Kanadába távozott Ákos bátyánk ellen! Mert: egyetlen jellem, aki nemcsak fenyegetőzött, hanem valóban vette vulkánfíber bőröndjét, és tovarepült. Világpolgár; s majd a tengerentúl kertészkedik. Csak postázzák továbbra is szerény magyar nyugdíját! Ami pedig genetikai minősítését illeti: kiváló és gyöngécske műveit nem jüdisül, hanem az alávalónak minősített nép nyelvén írta, s akárhogyis: életművével mégiscsak a magyar irodalom szolgálatosának jelölte magát. Isten éltesse! – nyolcvanadik évében. Reméljük, az ő írói, emberi szigorával sok fontos emberi és kollektív sorskérdést megismerhetünk Kanadába vándorolt cigány honfitársainkról. Például: a futtatásból és az osztogatásból, a segélypanából élő, netán már bíróság elé került emberek távozásuk, bűnözésük okául, valósan vagy ürrügyként, mi mindent és miért terbelnek a hazára. Ilyenképpen Ákos bácsitól tán egyéni és

nemzeti alávalóságunk újabb tényeiről is értesülhetünk. Emlékeztetőül: az egykori, '98-as márkájú Krasznai Tours fedőnévvel szervezett liberális badművelet hamarost megbukott; Strasbourgban a potyabaksist kevesellve, a zámolyi nép egy része továbbállt vagy hazatért, más része csak azért maradt, mert tolvajlása folytán börtönbe került, s az ezredfordulót követően a fél-százból már csak egy dolgozott takarítóként. Ákos bátyánk kedveli a krimi; igazolta A tisztesség ára című munkájával is (Ab Ovo, 2000). Itt az alkalom: tiszteletbeli kanadai vajdaként nyomozati remekléssel, és a krónikás hitelességével gazdagítsa életművét, hollywoodi filmesítése és az Oscar-díja is garantált. Említett könyvét Ákos bátyó „roma testvéreimnek, a Magyar Köztársaság rendőreinek” is ajánlotta. Kívánjuk: emigrációban írott könyvét majd a kanadai repülőtéren hivatalosoknak, a rendőrségnek, bíróságnak és a parlamentnek dedikálja, hogy hazapiszkoló roma testvéreit továbbra is szabadon engedjék be az országba.

És még valamit Ákos bátyánk kanadai turnéjához! *Vladimir Rott, a sosemvolt magyar állampolgár, egykor a szovjet Togliatti autógyár főmérnöke, immár kanadai lakosként rendszeresen visszajár a légerőlethez, a szibériai tundrán odapusztult édesapjának szülőföldjére. S Garadnán, őseinek sírjait látogatván Kelet-Magyarországon, Pesten és másutt rokonok, barátok, ismerősök, kedves emberek hívják, szólítják újabb látogatásokra, így többszörösen is fontos volt neki hogy apjának leveleit közreadja magyarul [Apám levelei. Széphalom, 2007, ford. Király Zsuzsa], majd hogy a maga és családja életét is elbeszélje [A sors ellenében, II. A föl-fedezés öröme. 2010]. Annyi küzdelem, rettenet, viharos évek múltán Vladimir Rott hazaragaszkodását, ember voltát talán leveleskönyvének záró soraival jellemezhetem; egy tomszki költő, Vlagyimir Susarin imádságos óhaját idézi: „Ne hagyj magunkra minket Isten, ezen a világon, / Taníts szent dolgokra, igazságra, / Hogy megosszuk kenyerünket, utolsó fillérünket mással, / Ébressz föl a jövő zenéjével!”)*

HOL LEBEG, SZÁLL, a tavaszi fuvallatban Radákovich Mária új szalagja, amelyet 1935 augusztusának végén Visegrádon a hajába tűzött? Ki mondja el a szalag sorsát, varázslatos röplését, melyet pesti betegágyán Kosztolányi Dezső oly lázas víziójában szivárványnak képzelt?! Végső tusakodásában, utolsó lobbanásaként ezért is oly igézően vágyott vissza a Duna partjára: mert az Élet újra feltüzesedett, ahogyan a szépasszony lábát lógatta a folyóba, fojtott, füledt tekintete, a templomi áhítat, „Hajnalfény Mária!”, minden intim villanás oly felfokozott, életmegtartó emlékké hevült, szeptemberi áhítattal vágyta még: „Szép életem, lobogj, lobog tovább, / cél nélkül, éjen és homályon át. / Állj meg, te óra és dőlj össze, naptár, / te rothadó gondoktól régi magtár. / Ifjúságom zászlói úszva, lassan / röpljjetek az ünnepi magasban” (Szeptemberi ábitat). Mert az égi bál előtt Kosztolányi még egy nagy, földi bált, haláltáncot élt és álmodott Máriával a Duna partján, Visegrádon és Pesten, a kórházi ágyon.

Üres a kikötő, képzelem, hogy Kosztolányi Dezső is ide érkezett, és bódult hevületben búcsúzott a kései csodától, aki „...egy este fehér, piros habos ruhában jött elém, a tűzfényben, fáradt, kék szemekkel, a vidék és a természet minden varázsát hozva. Feledhetetlen, örökkévaló”. A tavaszi nyár délutáni, fáradó napvilágításában nézem a vizet: egy öreg motoros pöfög alá, hova tart, kik az utasai? Jó volna jegyet váltani, s ringató lebegésben elmerülni... – egy édeni tájban. „A virágos mezőn, a lombok és virágok édes susogása közben alszik a kecskepásztor, hű kutyájával az oldalán”... muzsikálja Vivaldi *Tavasza*nak második tételében, de „molto forte”-val ugató ebét, és a „pianissimo sempre”-vel szunyókáló pásztort se látom a tájban. Ám valami újság félszázados képe

villan elő: filmesek reggelente innen hajóztak a „Senki szigeté”-re amikor *Az arany embert* forgatták. Radákovich Mária szalagja tán a víz felett lebeg, titokzatos útra csábítván a pöfögő masinát, hogy az emlékek árján, Jókai Mór képeként a „hosszú kietlen sziget” felé vegye az irányt, melyen „csupa nyár- és fűzfa látszik elenyészni, melynek egy foltján emelkedik csak ki valami száraz földet jelző növényzet: magasra felnyúlt ezüstlevelű nyárfák”. Jókai álomszigete, földi paradicsoma: és feltűnik előttem Tímea-Béres Ilona. Húsz éve éppen, hogy születésnapját a Nemzeti színpadán köszönhettem. Annyi közös és nemtalálkozásos év után, most a kikötő mólóján tűnődve, a víz szelíd hullámveréssel tova- és átutaztat a Senki szigetére, hogy Tímeát előtűnni látva, palackposta formán eljuttassam szívbéli soraimat.

(Kedves Ilona!

Hajnali ébredések álomfüggönye mögül tűnik elő a 26-ai színházi este 1963 szeptemberéből. Az előző éjszakát sárospataki diáktársaimmal átutaztunk, hogy a bérvégén fővárosi káprázatokkal lelkesítsük induló tanévünket. Egész napi bágyadt bódorgásból a vígszínházi este ébresztett fel, s emléke azóta is felpezseg bennem. Amikor Thurzó Gábor Hátsó ajtó című darabjának első jelenetében a színpad homályából csuklyás sejtelmességgel Anniként megjelent, és nazális-buján megszólalt, majd ballonját kibontotta, kamasz voltom különös áramütése érte. Jó évtizede jártam már színházba, Iluska-forma üdvös-Böskékből szakasznyi énekelt, táncolt, busongott és szenvedett képzeletem rivaldája előtt, de oly fűledt, a zsöllyébe is kicsapó sistersgő-perzselő pillanatokat, mint amit a rövid, fekete hajú Anni bevített a professzor úr köré, addig nem éltem meg. Lám ítékezéseink és szigoraink mily törekenyek! – tűnődöm ma: a színház és az élet együttműsége miféle titokzatos szikrákat gyújt! olyan, gyakran feledhető előadásban is, mint volt az egykori vígszínházi.

Esztenő múltán az én életemben végzetes színházi évad következett, amelynek Lengyel György Csokonai Színházában Maga is démoni csábítója volt. Mert a Jó embert keresünk előadásában varázslatos virtuozitással Sen Te és Tui Sa lélekváltásaiban, a Játék mélyén emberi voltunk egyszerre jó és romlandó voltának megrendítő mélységeit mutatta meg. Ma is bennem szívszorító gesztusa, ahogyan az előadás végén álarcát levéve és talányos bizonytalansággal oldalt tartva, maszknélküli ragyogásban sorsunk reményes megváltására buzdítja a tisztelt nagyérdeműt. Aztán következett a Peer Gynt, amelyben Linka György monumentális alakításához úgy illett, hogy a dráma-költemény előadásainak történetében először Ingrid, a Zöldruhás nő és Anitra szerepét, vagyis a férfi életének asszonyi-örvényeit, a változatokban is az Egyet, a színész lélekváltozataiban mutassa meg. És már el is illant debreceni évada; én a Sirályról első színi dolgozatomat fabrikáltam azokban a napokban, amikor búcsúzásaként a Bolond lány fekete pulóveres-piros szoknyás bestia oly szemtelen csáb-bájjal ült fel a biztos úr asztalára, hogy aztán nem is kívántam látni ama kis-Madách Domján Edittel legendásult előadását.

Elzúzmárosodott életemen tűnődöm, vajon, köszönet- és bódolatként, akár egy szál rózsával is miért nem vártam örömos előadások után? Ugyan már; hiszen egy túlkoros kamasz riadt szorongásával néztem Magát a varsói szálló liftjében is, amikor már hírlapíróként kísértem a Vígszínházat Csurka István Házmestersiratójával, amelyben a zsidó lány megrendítő monológját főszereppé avatta! Színpadi és életbeni sorsok hatalmas galériáját járom, ha a Maga alakításai felidéződnek előttem; de külön és legkedvesebb teremben élnek a Nemzeti Színházbeli nyolc közös évünk képei. Bizony való: ma jobban tudjuk, mint egykoron, hogy a Cseresnyéskert pusztulásával Andrejevna nemcsak a múlt, hanem a jelenkori-emberi világ össze-roppanását is szenvedti, és Párizs sem menedék neki, nem menekülhet, mert magával oda is

viszi az omlás fájaldalmát. Avagy évadokon át Tótné tipegő-gyanútlan igyekezete az Órnagy körül kicsoda keserv'-kacajos sorsrajz XX. századi megszenvedettségeink krónikájában! Röpke levelem nem engedi, hogy részletesen elbeszéljem, miféle pokoljáró, önpusztító szenvedélyek emelték monumentálissá Médeiáját, avagy milyen virtuózan komponált, szívemélyégi komédiázás volt Szerafinkája, a szerelemben megpohosodott aggszűzecske Csiky Gergely Nagymamájában! És a feledhetetlen pillanat; ahogy sóhajos-remegéssel Tódorka-Agárdy Gábor vállára hajolt!

További mestermunkák helyett a legfontosabbról, ha megkéstem is még szólnom muszáj. Arról, hogy Maga nekem a Nemzeti társulatának szívétemét jelentette. Nemcsak esténként, hanem a mindennapokban is, a kora reggeli beszélgetésekben és bármikor, amikor a színház ügye nyugtalanította. És azzal különösen, hogy merte szavaimat tolmácsolni ama Nemzeti ellen „tanácskozásnak” hírelt Merlin színházi hecckampányban. Köszönöm, drága Ilona, hogy emberi-művészi érzékenységgel, szelíden és mindig a Szeretet fénykörében óvott és nevelt is. Maga a Nemzeti becsületét, igényét és rangját jelentette. S ha vétettem, és füstölgött jobbára derűjének szívárványa alatt, mindig érezhettük: szerepet nem kért, mert sosem magáért, soha nem önszeretetből, hanem mindannyiunkért viaskodott, hiszen napközben is az Esti Játék gyönyörűségéért dolgozunk. Az előadás pedig, akár tragédia, akár komédia, csak úgy emelkedhet megváltássá, ha a nézőtér és a színpadi játsszók méregtelenített örömben találkoznak. Első volt a társulatban, aki folytonosan erősített abban, hogy a színházcsinálás hatalmi erőlködésből és fölényből sosem születhet. Mert az emberkertészet az egyetlen teremtő folyamat, amelyben a színészek szívhangjait, tehetségét úgy szükséges összehangolni bármilyen megbízatásban, hogy mindig egymást gondozva, közösséggé nemesedjünk. Köszönöm bizalmát, mindéig nemesítő szeretetét, amely engem azóta is kísér, és utólag is megerősít: érdemes volt merni és elvállalni a Nemzeti vezetését. A színház gyönyörűsége és misztériuma éppen ez: bukásokban és sikerekben a közös munka lélekmeleget, vagyis menedéket jelent elvadult időkben is. Fájdalom szorít most is, hogy a hiábavalóság iszapos keserűsége telepedett múlt esztendejére, így most a Vigasz télvégi virágocskájával lélekben és egészségben megújuló éveket és teremtő játékokat, estéket kívánok! Az egykori pataki diák a ködpárás krizantémillatú szeptemberi este emlékével, immár a téli-tavaszban behavazott hajjal, öregkamaszként „fény felé, / éj felé” (Kosztolányi) ballagva, sok évtizede annyi gyötörődésben és örömben hú társát, Tamást is üdvözölve, télbúcsúztató, szaktítás-tilalmas virágocskával, hóvirágos szívvel köszöntöm!)

NEGYVEN ÉVE éppen; itt asszonyosodó szóke leánykámmal sétáltunk a parton, kavicokkal kacáztuk a Dunát, mit se tudva, hogy Kosztolányi is abban házban, tán szobában égett Mária-tűzében, ahol mi is közös holnapunkat álmodtuk. Egykor a rozsdás hajóroncsot odahagyva felügyeskedjük magunkat az útra, és tovább szemléztük az üres városkát: az Akadémia üdülőjének kertjébe pillantva jelenésként tűnt elénk Sánta Ferenc, aki gumicsizmában és kék overállban az írástól menekülve(?), avagy örök munkakedvében, gereblyézte a sarjadó fűre telepedett avart.

(Talán örökös kérdésével vívódott a kertészesztő műveletében: a fanatizmus és a közöny szorításában, szabadságghiányos időben miként írja meg Petőfi-dramáját? Esztendőkkkel később, amikor megismertem, Debrecenben, a Bikában kérdeztem színpadi tervéről: Petőfijével még mindig vajúdik, mondta talányos rövidséggel. S majd másfél évtized múlva már a Nemzeti szerzőjének hívtam, de töredekes voltára hivatkozva elhárította a kérést, s ahogy a költő, úgy a drámaíró drámája bevégzetett: színpadi terve is jeltelen sírba hullott.)

Visegrádi bolyongásunkban 1972-ben dehogy kívántuk, hogy temetőt járva örven-dezzünk közös életünk elé. 2012 márciusában, annyi után, immár kéz a kézben felfelé kaptatunk. De a Völgyből ideköltözött Áprily Lajos szelíden, örök türelemmel várakozik. Valamikor csemetefenyő jelezte sírjánál még önfeledten alighanem „csengve, nevetve” *Március* című versét mondikáltuk volna lelkesült dallamossággal, amelyet Jancsó Adriennről oly sokszor hallottuk: „Selymit a barka / már kitakarta, / sárga virágját bontja a som.” Negyven elvirágzott és behavazott esztendő tova vonulása múltán, sírjánál az égbe törő luc árnyában a kései Áprily tavaszshivogatójával bátorítjuk páros-szívünket: „Rügy pattantó, szilaj forradalom: heves tavasz, – lassíts az iramon. / Virágaim, lassabban nyíljatok: / vén szem legel búcsúzva rajtatok” (*Könyörgés a tavaszhoz*).

S tovább, fel a Nagy-Villámra, ahol szétterül a táj; a rezzenetlen a Duna, amely a túlnani Szent Mihály hegy takarásában Dömöstől való szakaszát mutatja. Átellenben falvacskák, Verőcsemaros, Kisoroszi, Sződ mint tanyává zsugorodott települések sorakoznak; és Nap-reflektor világítja a természet fenséges díszletét, a Börzsöny és a Cserhát távoli, hullámos vonulata... Kürt se zeng a hegyek felől, mint Krúdy *Mobács*-regényének visegrádi vadászat fejezetében, és tutajosok se úsznak a Dunán... Elmerülünk a mindenségben: mily konok szívóssággal falta életünket az idő...! Oly messzinek tűnik minden; gyermek, kedves barát, küzdelem, vizsály és öröm, a Teremtő rendje szerint a nekünk oly sietős, egyszeri vonulás a véghez közeledik... Megbékélten immár Cs. Szabó László hegyi remetéjeként tekintek alá, aki londoni messziségéből sóhajtott a szögesdrót mögötti tájra: „Kinyújtott botja hegyén lebeg odalenn a világ szép Dunakanyar, és rászáll a kezére egy-egy pillangó...”

J E G Y Z E T E K

A hivatkozás nélküli idézetek helye: Áprily Lajos: *A kor falára*. Válogatott versek (Szépirodalmi K., 1967); Cseke László: *Visegrád* (Panoráma, 1980); Görgey Artúr *élete és működése Magyarországon* (Szerk. Simon V. Péter. Magyar Nemzeti Múzeum, é.n.); Hatvany Lajos: *Így élt Petőfi, I–II.* (Magvető K., 1967); *Humanista történetírók* (Vál. szöv. gond., jegyz. Kulcsár Péter. Szépirodalmi K., 1977); *Jékely Zoltán összegyűjtött versei* (Összegyűjtötte, sajtó alá r., utószó Győri János. Szépirodalmi K., 1988); Jókai Mór: *Az arany ember, I–II.* (*Jókai Mór Összes Művei*. Nemzeti Kiadás Révai testvérek, 1913); Kisfaludy Katalin: *Matthias Rex* (Magyar História–Gondolat K., 1983); Walter Kolneder: *Vivaldi* (Ford. Pándi Marianne. Gondolat K., 1982); *Kosztolányi Dezső összes versei* (Szöveggond., jegyz. Réz Pál. Századvég K., 1993); *Kosztolányi Dezső: Levelek – Naplók* (Egybegyűjtötte, sajtó alá r., jegyz. Réz Pál. Osiris K., 1996); *Kosztolányi Dezsőné: Kosztolányi Dezső* (Holnap K., 1990); Krúdy Gyula: *Királyregények* (Szerk., szöv. gond. Barta András. Szépirodalmi K., 1979); Móricz Zsigmond: *Erkölcsei sarkantyú* – Tanulmányok, II. (Összegyűjtötte, szerk. szöv. gond. Nagy Péter. Szépirodalmi K., 1982); Németh László: *Szerettem az igazságot, II* (Magvető–Szépirodalmi K., 1971); Cs. Szabó László: *Őrzők* (Magvető K., 1985); Cs. Szabó László: *A tág baza* (Sajtó alá r., utószó, jegyz. Czigány Lóránt. Könyves Kálmán K., 1995).

ABLONCZY LÁSZLÓ (1945) író, hírlapíró. 1991 és 1999 között a Nemzeti Színház igazgatója. Legutóbbi kötetei: *Árva Réka csodái – Kubik Anna könyve* (2010); *Latinovits Zoltán élete, halála és feltámadásai* (2011).